

ՎԻՋԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Պատերազմը մեզ էլ հասավ: Ասացին, որ չափից ավելի չուտենք, ոչինչ չշռայլենք՝ ամեն ինչ արժեքավոր էր:

Ասացին, որ պատերազմի նամականիշներ գնենք: Մենք Ատլանտյան օվկիանոսի մյուս կողմը հազարավոր զինվորներ էինք ուղարկում, իսկ դրա համար փող էր հարկավոր: Մեզ կոչ էին անում դրամ վաստակել ու պատերազմի նամականիշներ գնել՝ հատը քսանհինգ սենթ: Միսս Գամման ասաց, որ մենք՝ երեխաներս, նույնպիսի զինվորներ ենք, ինչպես և համազգեստ հագած տղամարդիկ: Շքերթներ էին լինում: Մենք տեսնում էինք երթաքայլող զինվորներին: Մենք նրանց տեսնում էինք Սաուդորն Փըսիֆիք կայարանում գնացքների մեջ լցվելիս: Մենք լսում էինք նրանց մայրերի ու քույրերի լացը:

Գերմանացիները հանցագործ ազգ էին: Գերմանացիներն ամբողջ ժողովուրդներ էին սրբում քարտեզի վրայից: Անտառներ, դաշտեր, քաղաքներ՝ ամեն ինչ ոչնչացվում էր մեծ ռումբերով: Գերմանիան նույնիսկ Ատլանտյան օվկիանոսում էր հանցագործություններ կատարում՝ խորտակվելը Լուսիթանիան: Մի սուզանավ նրան ծովի հատակն ուղարկեց:

Լուսիթանիան մի նավ էր, որի մասին երազում էր ամեն մի տղա: Նրա մասին մտածելիս վշտանում էի:

Ես սկսեցի ասել: Այո, գերմանացիները հանցագործներ են: Նրանք մեզ նման չեն: Մենք նրանց տեսանք «Ուսին ան» ֆիլմում, որտեղ Չարլի Չապլինն էր խաղում: «Կինեմա» կինոթատրոնում, նստատեղերի եզրերին թառած, ցնծությամբ ողջունում էինք Չարլիին՝ պատերազմի հերոսին: Կինոնկարում մենք տեսանք կայզերին ու սուլեցինք: Նա Գերմանիան էր: Չարչին ձեռք էր առնում նրան: Մենք մի գլուխ ծիծաղում էինք, բայց միևնույն է, ամեն ինչ տխուր էր, մենք զգում էինք, և մեզ չէիր խաբի, եթե դա նույնիսկ կատակերգություն էր:

Աշխարհի մեծագույն ոճրագործը կայզերն էր, և մենք ատում էինք նրան:

Այդ ատելությունն ամենուրեք էր: Ես մի քեռորդի ունեի՝ անունը Սիմոն: Նա հենց որ խոսել սովորեց, ասաց.

— Ես կայզերի գլուխը կկտորեմ:

Ոչ ոք նրան չէր սովորեցրել ասել կայգերին: Նա այդ ասելությունը միջավայրից էր իր մեջ առել:

Մենք, մի խումբ տղաներ, սովորություն ունեինք մագլցել մեր ետնաբակի ընկուզենին: Ծառին թառում ու մտածում էինք կայգերին ոչնչացնելու տարբեր ձևերի մասին: Մեր մեջ մի տղա կար, որ տանջանքներ հորինելու վարպետ էր: Նրա անունը Ալբերտ Սավին էր՝ ինքը լավկանի մեկը, բայց ամբողջ շրջակայքում նրանից լավ տանջանքներ հորինող չկար: Նրա հորինած տանջանքների գլխավոր նպատակը կայգերին մահվան դուռը հասցնելն էր, հետո առժամանակ հանգիստ թողնելը, որպեսզի դրան հաջորդեր մեկ ուրիշ տանջանք, այս անգամ ավելի դաժանը: Այդպիսով, կայգերը հազար մահով կմեռներ ու ողջ կմնար, որ նորից խոշտանգվեր: Մեր հորինած տանջանքներից ամենաթեթևը գնդակահարությունն էր: Բայց դա շատ էր հասարակ: Ոչ ոք չէր ուզում, որ նա հենց այնպես մեռներ: Բոլոր տղաներն ուզում էին, որ նա շատ տառապեր, իր պատճառած տառապանքների դիմաց փոխհատուցելու համար: Որոշ խոշտանգումներ զվարճալի էին: Մեր մտքում Չարլի Չապլինն էր, և մենք զվարճալի տանջանքներ, անակնկալներ ու նման բաներ էինք հորինում: Օրինակ, մենք կայգերին կհրավիրեինք կարևոր ճաշկերույթի ու մի մեծ աթոռ կառաջարկեինք: Դա էլեկտրական աթոռ կլիներ: Կայգերն ուտելիս նստած կլիներ այդ աթոռին, և մենք կմիացնեինք հոսանքը: Մենք այնքան հոսանք չէինք տա, որ նա տեղնատեղն այրվեր, այլ աստիճանաբար կբարձրացնեինք լարվածությունը և սենյակում գտնվող բոլոր մարդիկ կշրջապատեին նրան ու կծամաձռեին դեմքերը, հիշեցնելով նրան Լուսիթանիայի մասին: Ես չեմ հիշում, թե ով հորինեց այդ տանջանքը, բայց հիշում եմ այն օրը, երբ դա հորինվեց: Պայծառ ամառային օր էր, և մենք ծառին թառած շատ ուրախ ասում-խոսում էինք: Ժամերով միտք էինք անում, թե ինչպես կարելի է տարբեր ձևերով մարդու ցավ պատճառել, առանց նրան սպանելու:

Սան Փաբլո փողոցում մի գերմանական ընտանիք մեր հարևանությամբ տուն ուներ: Նրանք հիանալի մարդիկ էին՝ պարզ ու հասարակ: Նրանք Հերման անունով տղա ունեին, որը մոտավորապես նույն տարիքին էր, ինչ և իմ եղբայր Գրիգորը: Նա խաղաղ տղա էր, փոքր-ինչ ինքնամփոփ և խոսում էր քիչ օտարոտի արտասանությամբ, թեև բնիկ մեր հովտից էր:

Երբ մենք ասում-խոսում էինք կայգերին տանջելու մասին, անձամբ ես քիչ էի մասնակցում և իհարկե համարում էի, որ դա խաղ է ու մենք երբեք որևէ մեկի հետ դաժանորեն չենք վարվի: Սակայն կային ուրիշ, ավելի մեծ տղաներ, որոնք գնալով սկսեցին ավելի ու ավելի գրգռվել և արդեն ցանկանում էին որևէ բան անել: Մեկը տվեց Հերմանի անունը: Իրոք, շատ տղաներ նման են իրենց հայրերին, և այդ լավկան Ալբերտ Սավինն ու Էդգար Բայֆ անունով մի ուրիշ տղա սկսեցին ասելություն սերմանել Հերմանի դեմ, որը երբեք ոչ մեկի ոչ մի վնաս չէր տվել:

Այդ ամենը սկիզբ առավ մեր ընկուզենու ծառի վրա, սակայն տարածվեց ամբողջ շրջակայքով մեկ: Տղաների խումբը, ինը-տասը հոգի, որոշեցին հաշիվ տեսնել Հերմանի հետ: Իմ եղբայր Գրիգորը գնաց նրանց հետ: Ես էլ գնացի: Ես չէի ուզում, որ Հերմանին ցավ պատճառեն, բայց անկարող էի ստիպել ինձ տանը մնալ: Մտածում էի, որ եթե մնամ տանը ու չտեսնեմ, թե ինչ է կատարվելու, կմեռնեմ: Իմ եղբայր Գրիգորն ուլ էս իրար կողք էինք քայլում և մենք մեծ տղաներից ետ մնացինք: Ճիշտն ասած, մենք այդ խմբի հետ կապ չունեինք, բայց զգում էինք, որ այդ ամենը սկիզբ է առել մեր ծառի վրա և ուզում էինք տեսնել, թե ինչ է լինելու:

Խումբը հասավ Սան Փաբլո փողոց: Էդգար Բայֆը մոտեցավ Հերմանեց դռանն ու թակեց: Խումբը, փողոցի լայնքով մեկ կանգնած, սպասում էր: Դուռը բացեց Հերմանի մայրը: Էդգար Բայֆը մի բռպե խոսեց նրա հետ ու մոտեցավ խմբին:

— Տանը չէ,— ասաց Էդգար Բայֆը:— Մայրն ասաց, որ քաղաք է գնացել, շուտով կվերադառնա:

Իմ եղբայր Գրիգորն հայերեն ասաց, թե հուսով է, որ նա տուն չի վերադառնա:

Սակայն Հերմանը վերադարձավ: Ինչ-որ մեկը նրան տեսավ Սան Փաբլո փողոցով բարձրանալիս, և խումբը վազեց նրա կողմը: Ինչ-որ մեկը հարցրեց.

— Դու գերմանացի՞ ես:

Հերմանն ասաց.

— Այո:

Ինչ-որ մեկը հարցրեց.

— Դու ատո՞ւմ ես կայգերին:

Հերմանն ասաց.

— Ոչ, ես ոչ ոքի չեմ ատում:

Այդ ժամանակ ինչ-որ մեկը հարվածեց Հերմանի դեմքին: Ինչ-որ մեկը ոտք գցեց նրան ու նա ընկավ: Ինչ-որ մեկը ցատկեց նրա վրա և մյուսները սկսեցին ծեծել ու քացահարել:

Դա երկու բռպե էլ չտևեց: Ամեն ինչ շատ շուտ ավարտվեց: Մենք պատկերացնում էինք, որ փոքրիկ զինվորներ ենք: Մենք պատկերացնում էինք, որ արդարության պաշտպաններ ենք: Երբ Հերմանի քթից արյուն եկավ, նրան հարցրին.

— Դե, հիմա ասա, ատո՞ւմ ես կայգերին:

Եվ նա բղավեց.

— Ոչ, ես ձեզ եմ ատում:

Երբ նրանք տեսան, որ Հերմանը, միևնույն է, կայգերին չի ատելու, բաց թողին: Նրանք Հերմանի վրա ծիծաղում էին ու ծամաձողելով կապկում էին նրա լացը, նրա ետևից ըեկած հրում, հարվածում ու քացահարում էին: Նրանք դա անում էին ամբողջ ճանապարհին, մինչև Հերմանենց տան աստիճանները, բայց նա չփորձեց փախչել: Հերմանը գավիթի աստիճաններով բարձրանում էր, երբ մայրը տանից դուրս եկավ ու տեսավ նրան: Մայրը նետվեց դեպի որդին ու օգնեց նրան տուն մտնել: Նա ապշած էր ու տղաներին ոչ մի խոսք չասաց: Տղաները, հայիոյելով ու ծիծաղելով, մի որոշ ժամանակ էլ կանգնեցին տան առջև, իսկ հետո հեռացան:

Այդ գիշեր, երբ անկողնում էինք, ես իմ եղբայր Գրիգորին հարցրի.

— Գրիգոր, դու ատո՞ւմ ես գերմանացիներին:

Եվ իմ եղբայր Գրիգորը հարցրեց.

— Ի՞նչ:

Ես մի անգամ էլ հարցրի.

— Դու գերմանացիներին ատո՞ւմ ես, Գրիգոր:

Միառժամանակ նա ոչինչ չասաց, բայց ես գիտեի, թե ինչ է մտածում:

— Ոչ, ես նրանց չեմ ատում,— ասաց նա:— Թե ինչն էմ ատում, չգիտեմ: Բայց մի բան ատում եմ՝ դրանց այսօրվա արածն էմ ատում: Դա եմ ես ատում: Այ հենց դա է, որ ես ատում եմ: